

פרק 3 - משקי בית ורמת חיים

מקורות והגדרות

עד שנת 2024 הפרק כלל לוחות בנושא רמת חיים. לוחות אלו לא פורסמו החל משנה זו בשל מדגמים קטנים וטעויות דגימה במשקי הבית בתל אביב-יפו בסקר הוצאות והכנסות של הלמ"ס.

לוחות 1-7, תרשים משקי בית בתל-אביב-יפו לפי סוג החזקה על הדירה: הלמ"ס, סקרי כוח אדם

(לוחות 1-7: משקי בית ומשפחות - תכונות דמוגרפיות, תרשים משקי בית בתל-אביב-יפו לפי סוג החזקה על הדירה)
אומדני משקי בית ומשפחות מתקבלים מסקרי כוח אדם שוטפים, אשר משנת 2012 עברו ממתכונת רבעונית למתכונת חודשית.
הלוחות בפרק מתייחסים לכלל משקי הבית, פרט למשקי הבית בקיבוצים, במוסדות, במעונות סטודנטים ואנשים הגרים מחוץ ליישובים.

משק בית - אדם אחד או קבוצת אנשים הגרים יחד בדירה אחת באופן קבוע ברוב ימות השבוע, ויש להם תקציב הוצאות משותף למזון. משק בית יכול לכלול אנשים שאינם קרובי משפחה.

במשק הבית נכללים כל האנשים השייכים לאוכלוסיית הסקר וילדים מתחת לגיל 15, אשר לנים בדירה בדרך כלל 4 לילות בשבוע לפחות. בנוסף, קיימות אוכלוסיות הלנות במשק הבית בדרך כלל פחות מ-4 לילות בשבוע, והם נכללות במשק הבית. להלן דוגמאות נבחרות:

- בן משק בית המשרת בצבא או בשירות חובה או קבע, שאין לו כתובת אזרחית קבועה אחרת בישראל.

- בן זוג נשוי הנעדר לרגל עבודה או לימודים, אך בן או בת זוגו מתגוררים בדירה וזו הכתובת הקבועה של הזוג (לא כולל בני זוג שחיים בנפרד).

- בן משק בית השוהה בחו"ל שנה או פחות ברציפות.

- בן משק בית הלומד בפנימייה אזרחית או צבאית וכן מי שגר במעונות סטודנטים, אך בזמן החקירה נמצא בבית הוריו (אם זמן החקירה הוא בתקופת החופש הגדול).

- בן משק בית השוהה בבית סוהר או במוסד למוגבלים, חודש או פחות.

במשק הבית לא נכללים: בן זוג נשוי שעזב את הבית וחי בנפרד (גם אם לא התגרש עדיין), בן זוג נשוי שמתגורר בכתובת שונה מזו של משפחתו בשל עבודה או לימודים (אפילו אם לן בכתובת זו רוב ימות השבוע), בן משפחה המתגורר זמנית בדירה שנדגמה אך רוב ימות השבוע לן בדירה אחרת המהווה את כתובתו הקבועה, בן משפחה השוהה בקיבוץ במסגרת נח"ל או של"ת טרום צבאיים, בן משפחה השוהה בבית חולים, בבית סוהר או במוסד למוגבלים חודש או יותר.

גודל משק בית - נקבע לפי מספר הנפשות הכלולות במשק הבית לפי ההגדרה הנ"ל.

סוג משק בית - נקבע לפי יחסי הקרבה שבין הנפשות המשתייכות אליו ומשתנים דמוגרפיים נוספים. סוג משק הבית כולל משקי בית משפחתיים ולא משפחתיים.

משק בית משפחתי - משק בית שיש בו לפחות "משפחה" אחת (הגדרת "משפחה" מופיעה בעמוד הבא). "משק בית משפחתי" יכול לכלול: משפחה אחת, משפחה אחת עם אחרים או שתי משפחות ויותר.

משק בית לא - משק בית הכולל אדם אחד בלבד או קבוצת אנשים שאינם משפחה.

ילדים עד גיל 17 במשק הבית - כולל את כל הילדים עד גיל 17 (כלומר, עד גיל 18 לא כולל 18) במשק הבית. אינו כולל בני 15-17 שיש להם בן/בת זוג ו/או ילדים משלהם במשק הבית.

משפחה - משפחה גרעינית של שני אנשים או יותר החולקים משק בית אחד וקשורים זה לזה כבעל ואישה, כזוג ללא נישואין, או כהורה וילד. כך, משפחה יכולה להיות זוג בלבד, זוג עם ילדים (בקבוצות גיל שונות לפי גיל הילד הצעיר), או הורה יחיד (משפחה חד-הורית) עם ילדים. משפחה כוללת גם משפחה של סב/סבתא עם נכדים בגיל 15 ומעלה ללא הוריהם, או אחים בלבד בגיל 15 ומעלה הגרים יחד, ללא בני זוג וללא ילדים. משפחה חד-הורית כוללת גם משפחות שבהן ההורה נשוי, אך בן/בת הזוג אינו נוכח במשק הבית ברוב ימי השבוע או שאינו שייך לאוכלוסיית הסקר.

לוח 8: המוסד לביטוח לאומי, מנהל המחקר והתכנון

משפחה חד-הורית - משפחה שבה הגידול היומיומי של הילדים בגיל 0-17 (עד גיל 18 לא כולל 18) נעשה ע"י הורה אחד, שהינו רווק/ה, גרוש/ה, אלמן/ה, פרוד/ה או עגון/ה. כאשר ההורה הוא רווק/ה או גרוש/ה, ייתכן שיש השתתפות בגידול הילד, במידה זו או אחרת, של בן הזוג (אם/אב של הילד) שאינו חי במשק הבית.

החל בשנת 2018, שונתה ההגדרה של משפחה חד-הורית והיא כוללת עתה גם מצב משפחתי מיוחד שמתייחס למצב משפחתי "פרוד/ה" או "עגון/ה". על כן יש לשים לב בהשוואת נתוני 2018 ואילך לנתוני העבר.

הערה: משפחה חד-הורית מוגדרת באופן שונה על-ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לעומת הביטוח הלאומי. נתוני הלמ"ס מבוססים על סקר כוח אדם ומגדירים משפחה חד-הורית במידה ורק הורה אחד מתגורר במשק הבית עם ילדיו. לעומת זאת, נתוני הביטוח הלאומי מבוססים על קובץ קצבאות ילדים, שבו מוענקת קצבה להורה יחיד (עפ"י הקריטריונים של חוק סיוע למשפחות שבראשן הורה עצמאי, התשנ"ב, 1992). הקצבה מוענקת למטפל העיקרי בילד (הורה/אפוטרופוס), גם אם הילד אינו מתגורר עימו במשק הבית.

בשל ההגדרות השונות נתוני המשפחות החד-הוריות שונים, וזאת בהתאם למקור הנתון - למ"ס או ביטוח לאומי.

לוח 9: המוסד לביטוח לאומי, מנהל המחקר והתכנון, דוח העוני

לנוכח עיכובים במסירת סקר הוצאות משק הבית של הלמ"ס מאז שנת 2018 ובשל גודל המדגם של הסקר שקטן על פני זמן, מאז 2019 דוחות העוני של ביטוח לאומי מתבססים על הנתונים המינהליים הקיימים בביטוח הלאומי תוך התאמתם דרך זקיפות של הכנסות שאינן במאגרי הביטוח הלאומי, לצורך חישובי העוני והאי-שוויון בהכנסות. נתונים אלה מתייחסים לכלל אוכלוסיית ישראל (ולא למדגם קטן שלה), נתוני ההכנסות מעבודה וקצבאות הם "נתוני אמת" במובן זה שהם משקפים נאמנה את ההכנסות (הרשמיות) ממקורות אלה למשקי הבית, לאורך כל שנת הדוח.

לגבי הכנסות שאינן כלולות בנתונים המינהליים (הכנסה מהון והכנסה מתמיכות שמקורן אינו בביטוח הלאומי) – התווספו הכנסות על פי מחקר שעשה מינהל המחקר של ביטוח לאומי, שבמסגרתו נאמדו או נזקפו למשקי הבית השונים ההכנסות החסרות על פי מאפייניהם.

מאחר שמדובר בשני בסיסי נתונים שונים, בעלי הגדרות שונות, שיטת איסוף הנתונים שונה והיקפם שונה, יש קושי להשוות בין התוצאות שמניב כל אחד מבסיסי הנתונים. אשר על כן, בהשוואת הממצאים משני המקורות יש להתייחס לכל מקור בפני עצמו ולהשוות בין השנים הנחקרות במסגרתו.

אחת מהסיבות המרכזיות לפערים בין סקרי ההכנסות של למ"ס לבין הנתונים המנהליים של ביטוח לאומי, מעבר להבדלים במקורות הנתונים ומאפייניהם, היא ההבדלים הקיימים בין הגדרת משק בית בנתוני הסקר לעומת הגדרת משפחה בנתונים המנהליים. האחרונים מזהים משפחה על פי אלגוריתם של יחד או זוג המתגוררים עם או ללא ילדים, ללא זיהוי של חברים אחרים במשק הבית שאינם שייכים למשפחה הגרעינית. הבדל זה מביא לכך שמספר המשפחות על פי הנתונים המנהליים גבוה מזה של מספר משקי הבית על פי סקרי הלמ"ס.

תחולת העוני - שיעור העוני המבטא את שיעור המשפחות/הנפשות או כל יחידה אחרת שחיים במשפחות שהכנסתן נופלת מקו העוני.

תרשים מחירים ממוצעים של דירות בבעלות ושכר דירה חופשי: הלמ"ס, סקרי מחירי דירות בבעלות הדיירים ושכר דירה של דירות בשכירות

בסיס הנתונים העיקרי למחירי הדירות בבעלות הדיירים הינו מערכת הכרמ"ן (כרטסת מחירי נדל"ן). במערכת כרמ"ן נאסף באופן שוטף מידע על רכישת דירות במשרדי מס שבח ברחבי הארץ, והוא כולל מידע על עסקאות של דירות חדשות ודירות יד שנייה שהחליפו בעלות. נתוני מערכת הכרמ"ן מכסים גיאוגרפית את כל ישראל, וכוללים עסקאות שבוצעו ביהודה ושומרון (בעבר גם בחבל עזה). שיעור כיסוי העסקאות עומד על 85% מכלל העסקאות. מערכת הכרמ"ן הוקמה ב-1991 לצרכים סטטיסטיים ואינה כוללת עסקאות שהתרחשו לפני הקמתה. כמו כן, נתוני מערכת הכרמ"ן אינם מכסים את המקרים הבאים: בנייה עצמית, מכירת דירה מחברה משכנת (עמידר, עמיגור, שקמונה ופרזות), מכירה שהינה פעולה באיגוד המקרקעין (מכירת מניות) ומכירה הפטורה ממס שבח (כשאינן תמורה או כשאינן שווי שוק). בסיס הנתונים למחירים הממוצעים של שכר דירה של דירות בשכירות הם נתוני חוזי שכירות הנאספים בסקר שכר דירה של הלמ"ס. הנתונים הנאספים בסקר מבוססים על מדגם של דירות בשכירות פרטית מכלל הדירות בשכירות פרטית בארץ. עד שנת 2020 נלקחו חוזי שכירות עבור דירות בנות 1.5 – 5 חדרים. החל בשנת 2020 נלקחים לחישוב חוזי שכירות עבור דירות בנות 1-6 חדרים. בנוסף, החל בשנת 2020 המחירים הממוצעים של שכר דירה מחושבים עם מקדמי ניפוח, בניגוד לשנים קודמות שהמחירים הממוצעים של שכר דירה חושבו כממוצע רגיל. לכן החל בשנת 2020 לא ניתן להשוות את נתוני המחירים הממוצעים של שכר דירה לנתונים משנים קודמות.